

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «ПОЛАЦКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ»

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Рэктар УА «ПДУ»

_____ Д.М. Лазоўскі

Дата зацвярджэння:
Рэгістрацыйны № УД- _____ /баз.

Палеаграфія

Вучэбная праграма для спецыяльнасці:

1-21 03 01 «Гісторыя (па кірунках)».

Кірунак спецыяльнасці: 1-21 03 01-01 «Гісторыя (айчынная і ўсеагульная)»

2010 г.

СКЛАДАЛЬНИК:

Чараўко Віктар Уладзіміравіч, выкладчык кафедры айчыннай і ўсеагульнай гісторыі Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт», магістр гістарычных навук.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Марзалюк Ігар Аляксандравіч, загадчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін Установы адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова», доктар гістарычных навук, прафесар.

Бортнік Ігар Аляксандравіч, загадчык кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт», кандыдат філасофскіх навук, дацэнт.

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай айчыннай і ўсеагульнай гісторыі Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»

(пратакол № ___ ад _____);

Метадычнай камісіяй гістарычна-філалагічнага факультэта Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»

(пратакол № ___ ад _____);

Навукова-метадычным саветам Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»

(пратакол № ___ ад _____).

Адказы за рэдакцыю: В.У. Чараўко.

ЗМЕСТ

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА.....	3
2. ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН.....	6
3. ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛА.....	7
4. ИНФАРМАЦЫЙНАЯ ЧАСТКА	9
Спіс рэкамендуемай літаратуры.	9
Асноўная.....	9
Даследаванні і дапаможнікі.....	9
Факсімільныя выданні і асобныя ілюстрацыі	9
Дадатковая.....	10

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

«Палеаграфія» уяўляе сабой вучэбную дысцыпліну, прысвечаную разгляду гісторыі ўзнікнення, развіцця, пашырэння і вывучэння пісьма.

Палеаграфія – навука, якая займаецца вывучэннем узнікнення, пашырэння і развіцця пісьма. Працяглы час яна мела статус дапаможнай гістарычнай дысцыпліны, вырашаючы вузкае кола практычных задач па вызначэнню аўтарства, часу, месца стварэння і аўтэнтычнасці тэкста. У яе рамках разглядаліся не толькі пытанні вывучэння графічнага боку пісьма, але і даследаваліся вадзяныя знакі, кніжная мініяцюра, пераплёт рукапісаў, сістэмы тайнапісу, пытанні летазлічэння і перавода дат, вырабу кнігі-кодэкса і г.д. На сённяшні дзень адбываецца звужэнне прадмету палеаграфіі да пытанняў графічнага боку пісьма, а іншыя праблемы разглядаюцца ў межах іншых дысцыплін – філіграналогіі, кадзікалогіі, іконаграфіі і інш. Аднак працэс гэты не завершаны, маюцца найноўшыя вучэбныя выданні, выкананыя ў традыцыйным ключы. Улічваючы гэта, а таксама тое, што «Палеаграфія» як вучэбная дысцыпліна зарыентавана не толькі на засваенне тэарэтычнага матэрыяла, але і на развіццё практычных навыкаў і ўменняў працы з рукапісамі, у курс «Палеаграфіі» уключаны таксама асновы філіграналогіі, кадзікалогіі і г.д. пры падкрэсліванні сучасных тэндэнцый адносна вызначэння прадмета палеаграфіі як навуковай дысцыпліны.

«Палеаграфія» як вучэбная дысцыпліна цесна звязана з «Гісторыяй Беларусі», «Гісторыяй Расіі і Украіны», «Крыніцазнаўствам гісторыі Беларусі», «Гістарыяграфіяй гісторыі Беларусі», «Спецыяльнымі гістарычнымі дысцыплінамі». Сувязі носяць розны характар. У межах «Палеаграфіі» чытаюцца тэксты гістарычных крыніц, якія студэнты вывучаюць на «Гісторыі Беларусі», «Гісторыі Расіі і Украіны» і «Крыніцазнаўстве гісторыі Беларусі»; закранаюцца пытанні летазлічэння, надпісаў на камянях, што складае прадмет гістарычнай храналогіі, эпиграфікі, якія вывучаюцца студэнтамі на занятках па прадмеце «Спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны»; разглядаецца гісторыя палеаграфіі ў кантэксце гістарыяграфіі гісторыі Беларусі.

Мэта выкладання і вывучэння дысцыпліны «Палеаграфія» – праз засваенне і асэнсаванне вучэбнага матэрыяла спрыяць фарміраванню ў студэнтаў сацыяльна-прафесійнай кампетэнтнасці, якая дазваляе спалучыць акадэмічныя, сацыяльна-асабовыя і прафесійныя кампетэнцыі для вырашэння задач у прафесійнай і сацыяльнай сферах. Студэнт павінен валодаць наступнымі **кампетэнцыямі:**

- *акадэмічнымі:*
- валодаць базавымі навукова-тэарэтычнымі ведамі па палеаграфіі і выкарыстоўваць іх для вырашэння тэарэтычных і практычных задач;
- валодаць сістэмным і параўнальным аналізам;
- валодаць даследчыцкімі навыкамі;
- умець працаваць самастойна;

- валодаць міждысцыплінарным падыходам пры вырашэнні задач;
 - *сацыяльна-асабовымі:*
- быць здольным да сацыяльнага ўзаемадзеяння;
- валодаць здольнасцю да міжасабовых камунікацый;
- быць здольным да крытыкі і самакрытыкі;
- умець працаваць у калектыве;
- быць здольным да самастойнага навучання;
- умець фарміраваць уласнае меркаванне;
- быць здольным выкарыстоўваць атрыманыя веды;
 - *прафесійнымі:*
- фармуліраваць і вырашаць задачы, узнікшыя ў працэсе навукова-даследчай і вучэбнай дзейнасці;
- выкарыстоўваць неабходныя метады даследавання зыходзячы з патрэб канкрэтнай сітуацыі;
- валодаць сучаснымі электроннымі рэсурсамі і камп'ютэрнымі сродкамі пошука інфармацыі;
- мець навыкі працы з камп'ютэрам;
- дыялектычна мысліць і аргументаваць свой пункт погляду, аналізаваць факты.

Прыярытэтным з'яўляецца фарміраванне і развіццё ўмення працаваць самастойна, развіццё ўмення працаваць з гістарычнымі крыніцамі, спецыяльнай (манаграфічнай і даведачнай) літаратурай.

Задачы выкладання і вывучэння дысцыпліны:

- вызначэнне ролі і месца палеаграфіі ў сістэме гістарычных навук;
- вызначэнне і вывучэнне асноўных заканамернасцяў развіцця пісьма;
- развіццё ўменняў выкарыстання міждысцыплінарных сувязяў праз актуалізацыю ведаў і ўменняў па сумежных дысцыплінах (гісторыі Беларусі, гісторыі беларускай літаратуры, крыніцазнаўству гісторыі Беларусі, спецыяльных гістарычных дысцыплінах);
- фарміраванне ўмення чытання кірылічных рукапісаў XI – XVIII стагоддзяў;
- фарміраванне навыкаў вызначэння храналагічнай і тапалагічнай даты рукапісаў, атрыбуцыі рукапісаў, устанаўлення аўтэнтнасці рукапісаў;
- азнаямленне з метадыкай палеаграфічнага даследавання.

Выпускнік павінен:

- ведаць:

- асноўныя тэндэнцыі развіцця пісьма;
- асаблівасці развіцця і пашырэння пісьма, яго відаў, тыпаў, разнавіднасцяў на Беларусі;
- спецыяльную тэрміналогію;
- асноўныя факты (падзеі, храналогію, персаналіі) з гісторыі пісьма і з гісторыі палеаграфіі;

- умець:

- чытаць рукапісныя кірылічныя тэксты XI – XVIII стагоддзяў;

- працаваць з рукапіснымі кірылічнымі тэкстамі XI – XVIII стагоддзяў, уключаючы пытанні датавання, вызначэння месца стварэння і аўтэнтычнасці рукапісу, і спецыяльнай літаратурай.

У ліку **педагагічных методак і тэхналогій**, што спрыяюць актывізацыі пазнавальнай творчай дзейнасці студэнтаў і набыццю імі вопыту самастойнага вырашэння задач, прапануецца выкарыстоўваць:

- тэхналогіі праблемна-модульнага навучання;
- тэхналогіі модульна-рейтынгавага навучання;
- камунікатыўныя тэхналогіі (калоквиумы, дыскусіі, круглыя сталы, прэс-канферэнцыі, вучэбныя дэбаты і інш.);
- тэхналогіі вучэбна-даследчыцкай дзейнасці.

Пры дыягностыцы **сфарміраванасці кампетэнцый** выкарыстоўваюцца наступныя галоўныя сродкі: крытэрыяльна-арыентаваныя тэсты, кантрольныя, праверачныя работы, рэфераты і інш. Ацэнка вучэбных дасягненняў студэнтаў па «Палеаграфіі» ажыццяўляецца па дзесяцібальнай шкале. Для ацэнкі вучэбных дасягненняў студэнтаў выкарыстоўваюцца крытэрыі, зацверджаныя Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь.

На вывучэнне «Палеаграфіі» адводзіцца 130 акадэмічных гадзін, сярод іх 50 аўдыторных (у тым ліку 34 гадзіны – на лекцыйныя і 16 – на семінарскія заняткі).

2. ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ тэмы	ТЭМА	Колькасць аудыторных гадзін	
		Лекцыі	Семінары
1.	Палеаграфія ў сістэме гістарычных навук.	2	
2.	Станаўленне палеаграфіі як навуковай дысцыпліны. Гісторыя беларускай палеаграфіі.	2	
3.	З'яўленне і распаўсюджванне пісьменнасці ў усходніх славян.	4	
4.	Пісьмо: класіфікацыя, перыядызацыя, агульная схема развіцця.	2	
5.	Кірылічнае пісьмо XI – другой трэці XIV стагоддзя на Беларусі.	4	4
6.	Кірылічнае пісьмо апошняй трэці XIV – першай паловы XVI стагоддзя на Беларусі.	4	8
7.	Кірылічнае пісьмо другой паловы XVI – XVII стагоддзя на Беларусі.	4	
8.	Тайнапіс	1	2
9.	Матэрыял і прылады для пісьма. Тэхніка пісьма.	2	
10.	Упрыгожанні ў рукапісных кнігах.	2	
11.	Эвалюцыя формы і тэхналогія вырабу рукапіснай кнігі.	2	
12.	Датаванне рукапісаў.	1	2
13.	Пачатак кнігадрукавання на Беларусі.	2	
14.	Пісьменнасць на Беларусі ў кантэксце айчыннай гісторыі. Беларуская пісьменнасць.	2	
Усяго за семестр:		34	16
		34	

3. ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛА

1. **Палеаграфія ў сістэме гістарычных навук.** Прадмет, мэта і задачы палеаграфіі: эвалюцыя поглядаў. Месца палеаграфіі ў сістэме гістарычных навук. Сувязі палеаграфіі з іншымі спецыяльнымі гістарычнымі дысцыплінамі і навукамі. Метады палеаграфіі.
2. **Станаўленне палеаграфіі як асобнай дысцыпліны. Гісторыя беларускай палеаграфіі.** Станаўленне палеаграфіі як асобнай дысцыпліны. Гісторыя беларускай палеаграфіі: практычная палеаграфія. Гісторыя беларускай палеаграфіі: Навуковая палеаграфія.
3. **З’яўленне і распаўсюджванне пісьменнасці ў усходніх славян.** Пісьменнасць як гісторыка-культурны феномен. З’яўлення пісьма ў славян. З’яўленне і пашырэнне кірыліцы і глаголіцы. Кірылічны алфавіт. Лічбавая кірылічная сістэма ўсходніх славян.
4. **Пісьмо: класіфікацыя, перыядызацыя, агульная схема развіцця.** Класіфікацыя пісьма. Прыкметы пісьма. Агульная схема развіцця пісьма. Перыядызацыя беларускага пісьма.
5. **Кірылічнае пісьмо XI – другой трэці XIV стагоддзя на Беларусі.** Агульная характарыстыка перыяду. Устаў як графічны від пісьма. Навучанне пісьму. Кніжная прадукцыя і дзелавая дакументацыя.
6. **Кірылічнае пісьмо апошняй трэці XIV – першай паловы XVI стагоддзя на Беларусі.** Агульная характарыстыка перыяду. Устаў і паўустаў. Скорпіс і паўустаў. Кніжная прадукцыя і дзелавая дакументацыя.
7. **Кірылічнае пісьмо другой паловы XVI – XVII стагоддзя на Беларусі.** Агульная характарыстыка перыяду. Графічныя віды пісьма. Кніжная прадукцыя і дзелавая дакументацыя.
8. **Тайнапіс.** Паняцце і прызначэнне тайнапісу. Сістэмы тайнапісу.
9. **Матэрыял і прылады для пісьма. Тэхніка пісьма.** Матэрыял і прылады для пісьма ў XI – другой трэці XIV ст. Матэрыял і прылады для пісьма ў апошняй трэці XIV – першай палове XVI ст. Матэрыял і прылады для пісьма ў другой палове XVI – XVII ст. Фарматы паперы. Філіграні. Тэхніка пісьма.
10. **Упрыгожанні ў рукапісных кнігах.** Застаўкі, ініцыялы, канцоўкі, маргіналіі. Арнамент. Мініяцюра.
11. **Эвалюцыя формы і тэхналогія вырабу рукапіснай кнігі.** Форма кнігі. Тэхналогія вырабу рукапіснай кнігі.
12. **Датаванне рукапісаў.** Сістэмы летазлічэння. Ускосныя даты. Датаванне паводле сукупнасці палеаграфічных прыкмет.
13. **Пачатак кнігадрукавання на Беларусі.** З’яўленне кнігадрукавання. Пачатак кнігадрукавання на Беларусі. Першыя друкаваныя кнігі. Значэнне кнігадрукавання. Узаемны ўплыў рукапіснай і друкаванай кнігі.
14. **Пісьменнасць на Беларусі ў кантэксце айчынай гісторыі.** Беларуская пісьменнасць. Адметнасці беларускай пісьменнасці.

Прычыны і гістарычныя абставіны ўзнікнення беларускай пісьменнасці.
Лацінскі алфавіт у гісторыі беларускай пісьменнасці. Кітабы.

4. ИНФАРМАЦЫЙНАЯ ЧАСТКА

Спіс рэкамендуемай літаратуры.

Уся рэкамендуемая літаратура маецца ў медыятэцы кафедры айчыннай і ўсеагульнай гісторыі або ў навуковай бібліятэцы універсітэта.

Асноўная

Даследаванні і дапаможнікі

1. Гісторыя беларускай кнігі. У 2 т. Т. 1. Кніжная культура Вялікага Княства Літоўскага / М.В. Нікалаеў; навук. рэд.: В.В. Антонаў, А.І. Мальдзіс. – Мн.: БелЭн, 2009.
2. Груша, А.І. Беларуская кірылічная палеаграфія: вучэб. дапам. для студэнтаў гіст. фак. / А.І. Груша. – Мн.: БДУ, 2006.
3. Калечыц, І.Л. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны: вучэб.-метадапам. / І.Л. Калечыц. – 2-е выд. – Мн.: БДПУ, 2009.
4. Куль-Сяльверстава, С.Я. Беларуская палеаграфія: Навучальны дапаможнік па аднайменнаму курсу / С.Я. Куль-Сяльверстава. – Гродна, 1996.
5. Ячмянёва, І.М. Беларуская палеаграфія: дапам. / І.М. Ячмянёва. – Магілёў: МДУ імя А.А. Куляшова, 2007.

Факсімільныя выданні і асобныя ілюстрацыі

6. Друцк летапісны. Друцкае евангелле. – Мн.: БелЭн, 2001.
7. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага: Кніга 28 (1522 – 1552). Кніга запісаў 28 / падрыхт. В. Мянжынскі, У. Свяжынскі. – Мн., 2000.
8. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага: Кніга 44: Кніга запісаў 44 (1559 – 1566) / падрыхт. А.І. Груша. – Мн., 2001.
9. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага: Кніга 43 (1523 – 1560). Кніга запісаў 43 (копія канца XVI ст.) / падрыхт. В.С. Мянжынскі. – Мн., 2003.
10. Перапіс войска Вялікага княства Літоўскага 1528 г. Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга 523. Кніга публічных спраў 1 / падрыхт. А.І. Груша, М.А. Вайтовіч, М.Ф. Спірыдонаў. – Мн., 2003.
11. Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв. Ч. 1. / сост. А.Л. Хорошкевич. – М., 1977.
12. Саверчанка, І. *Aurea mediocritas*. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі: Адраджэнне і ранняе барока / І. Саверчанка. – Мн.: Тэхналогія, 1998.
13. Смоленские грамоты XIII –XIV вв. – М.: АН СССР, 1963.
14. Тураў. Тураўскае евангелле. – Мн.: БелЭн, 2004.

Дадатковая

15. Айплатов, Г.Н. Русская палеография: Учеб. пособие / Г.Н. Айплатов, А.Г. Иванов. – М.: Логос, 344 с.
16. Беляев, И.С. Практический курс изучения древней русской скорописи для чтения рукописей XV – XVIII столетий / И.С. Беляев. – М.: Синодальная типография, 1907.
17. Беляев, И.С. Практический курс изучения древней русской скорописи для чтения рукописей XV – XVIII столетий / И.С. Беляев. – М., 1907.
18. Груша, А. Рэлігія – мова – пісьмо: пра сутнасць устава і паўустава XI – першай паловы XVI ст. / А.І. Груша // Беларускі гістарычны часопіс. – 2007. – № 9. – С. 23-33.
19. Груша, А.І. Канцылярыя Вялікага княства Літоўскага 40-х гадоў XV – першай паловы XVI ст. / А.І. Груша. – Мн.: Бел. навука, 2006. – 215 с.
20. Жуковская, Л.П.. Развитие славяно-русской палеографии (В дореволюционной России и в СССР) / Л.П. Жуковская. – М., 1963.
21. Истрин, В.А. 1100 лет славянской азбуке. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988.
22. Карский, Е.Ф. Образцы славянского кирилловского письма с X по XVIII век / Е.Ф. Карский. – Варшава: Тип. Варш. учеб. окр., 1901.
23. Карский, Е.Ф. Славянская кирилловская палеография/ Е.Ф. Карский. – М., 1979.
24. Клышка А. Францыск Скарына, альбо як да нас прыйшла кніга. – Мн.: Юнацтва, 1983.
25. Кульбакин, С.М., Славянская палеография / С.М. Кульбакин. – Белград, 2008.
26. Леонтьева, Г.А. Вспомогательные исторические дисциплины: Учебник для вузов. – М.: Владос, 2003.
27. Леонтьева, Г.А. Ключи к тайнам Клио: Палеография. Метрология. Хронология. Геральдика. Нумизматика. Ономастика. Генеалогия. – М.: Просвещение, 1994.
28. Лявонцьева С. Мастацкае афармленне веткаўскіх рукапісных кніг XVIII ст. / С. Лявонцева // Беларускі гістарычны часопіс. – 2007. – № 4. – С. 22-31.
29. Лявонцьева С. Мастацкае афармленне веткаўскіх рукапісных кніг XIX – пачатку XX ст. / С. Лявонцева // Беларускі гістарычны часопіс. – 2008. – № 9. – С. 26-35.
30. Муравьев, А.В.. Палеография. Сборник снимков с русского письма XI – XVIII вв. / А.В. Муравьев. – М.: Изд-во Московского университета, 1963.
31. Сахаров, И.П. Образцы древней письменности / И.П. Сахаров. – СПб.: Издатель Н.А. Шигин, 1891.
32. Сборник снимков с русского письма XIII – XVIII вв. – М., 1908.
33. Соболевский, А.И. Славяно-русская палеография. – СПб., 1908.
34. Срезневский, И.И. Славяно-русская палеография XI – XIV вв. / И.И. Срезневский. – СПб., 1885.

35. Тихомиров, М.Н. Русская палеография / М.Н. Тихомиров, А.В. Муравьев // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.opentextnn.ru/history/paleography/tihomirov/>.
36. Черепнин, Л.В. Русская палеография / Л.В. Черепнин. – М., 1956.
37. Щепкин, В.Н. Русская палеография / В.Н. Щепкин. – М.: Наука, 1967.